

Sara Juul Wolfgang

Hvis og om - hipp som happ?

Analyse av hvordan indirekte spørresetninger brukes og tegnes i norsk som andrespråk

Bacheloroppgave i Nordisk for lektorstudenter

Veileder: Kristin Melum Eide

Juni 2022

Sara Juul Wolfgang

Hvis og om - hipp som happ?

Analyse av hvordan indirekte spørresetninger brukes og tilegnes i norsk som andrespråk

Bacheloroppgave i Nordisk for lektorstudenter
Veileder: Kristin Melum Eide
Juni 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Kunnskap for en bedre verden

Innhold

1	Innledning	1
1.1	Bakgrunn for valg av tema	1
1.2	Bruksområdet til 'om' og 'hvis'	1
2	Metode og empiri	2
2.1	Beskrivelse av metode	2
2.2	Resultat	2
2.2.1	Bruken av 'hvis' i utvalget	2
2.2.2	Bruken av 'om' i utvalget	3
2.2.3	Hva kan resultatene si oss?	3
2.3	Bruk av tekstkorpus som metode	4
3	Teori og analyse	5
3.1	Hvorfor kan ikke 'hvis' brukes i indirekte spørresetninger?.....	5
3.2	Transfer: forklaring på avvikene?	7
3.2.1	Transfer fra S1 og FFFH	8
3.2.2	Transfer fra S2: L2 status factor	9
3.3	Forbedring av mellomspråk – problemer med FFFH	10
4	Oppsummering og konklusjon	11
	Litteratur	12
	Vedlegg: utregninger	13
	Sammendrag	14
	Abstract	15

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Motivasjonen min for å skrive denne oppgaven er basert på erfaringer jeg har gjort meg som andrespråklærer i norsk. Her bet jeg meg merke i at flere av elevene hadde en avvikende oppbygging av indirekte spørresetninger i norsk. Dette fascinerte meg, og jeg noterte meg noen av disse ytringene:

- I. Vet du hvis vi har kurs i onsdag?
- II. Jeg lurte på hvis du kunne hjelpe meg med oppgaven.

Som førstespråksbruker av norsk merka jeg med én gang at det var noe som skurra: De brukte 'hvis' i en konstruksjon der 'om' virka var eneste grammatikalske alternativ for meg. Jeg forsto riktignok hva de mente å kommunisere, men det var like åpenlyst at denne konstruksjonen ikke samsvarte med hva jeg, eller andre førstespråksbrukere av norsk ville sagt. Ettersom dette forekom såpas ofte, danna jeg meg en hypotese om at dette kunne være et frekvent avvik i et N2-mellomspråk. Jeg undra meg også dessuten over hvorfor man ikke kan bruke 'hvis' i denne konstruksjonen på norsk og hva som kunne forklare at innlærerne brukte 'hvis' i denne strukturen. Disse spørsmålene danner grunnlaget for denne oppgaven.

I kapittel 2 presenterer jeg metoden min og resultatene, som utgjør datagrunnlaget i denne oppgava. I kapittel 3 analyserer jeg disse dataene og ser dem i lys av grammatikkteorier samt andrespråksteorier. Avslutningsvis vil jeg trekke fram hovedfunnene, og peker på hvordan denne oppgaven kan være et bidrag til andrespråksforskning og for andrespråklærere i norsk. Men før jeg gyver løs på dette, vil jeg først gjøre rede for bruken av 'hvis' og 'om', slik at jeg kan bruke dette som referansepunkt for å avgjøre grammatikaliteten til informantenes setninger.

For øvrig forutsetter oppgaven en viss kunnskap om grammatikk og grammatisk terminologi. Det terminologiske grunnlaget bygger i hovedsak på *Norsk generativ syntaks* (Åfarli & Eide, 2003) og *Norsk andrespråkssyntaks* (Eide, 2015).

1.2 Bruksområdet til 'om' og 'hvis'

I dette delkapitlet vil jeg gjøre rede for grammatikalsk bruk av 'hvis' og 'om' i undersetninger. Jeg baserer meg på kapitlene 11.2.2.9 og 11.2.2.10 i det deskriptive grammatikken *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund, Lie og Vannebo, 1997). Ved bruk av NRG utenfor disse kapitlene, vil det forekomme eksplisitt hvor dette er henta fra.

Ifølge NRG brukes 'hvis' i vilkårssetninger. Slike setninger blir brukt til å "uttrykke eit reelt, mogleg forhold, eller eit tenkt, hypotetisk forhold" (NRG, 1997, s. 1044). I (I) gjengis et eksempel fra NRG:

- III. Dette kan vi ordne hvis pengene strekker til.

Også 'om' kan brukes i vilkårssetninger. I (IV) gjengis et av eksemplene fra på en slik konstruksjon:

- IV. Om du vil, kan vi gå gjennom det ein gong til.

På bakgrunn av dette, ser vi derfor at 'om' brukes fakultativt i vilkårssetninger og obligatorisk i indirekte spørresetninger, mens 'hvis' kun kan brukes i vilkårssetninger. 'Om' innleder også indirekte spørresetninger. Når slike setninger er innleda av 'om', svarer dette

til ja/nei-spørsmål med V1-ordstilling (NRG, 1997, s. 991). I (V) gjengis ett av eksemplene fra NRG (1997, s. 990-991):

V. Ho spurde om eg har tid.

Jeg vil fokusere på 'om' som grammatikalsk innleder av vilkårssetninger og indirekte spørresetninger i denne framstillinga. Men det er likevel verdt å nevne at 'om' også kan brukes blant anna som preposisjon.

2 Metode og empiri

2.1 Beskrivelse av metode

For å undersøke hypotesen min om at 'hvis' brukes i indirekte spørresetninger hos andrespråksinnlærere av norsk, har jeg brukt innsamla data fra *Norsk andrespråkskorpus* (ASK). Datamaterialet i ASK-korpuset er tekster skrevet av kandidater som har tatt prøvene *Språkprøven i norsk for voksne innvandrere* og *Test i norsk – høyere nivå* (Tenfjord et al., 2009, s. 76). Jeg ønska dessuten å undersøke om man kunne observerer noen forskjell mellom *Språkprøven* og *Høyere nivå*. Jeg søkte derfor på 'om' og 'hvis' og analyserte et utvalg på 500 for hvert av ordene i *Språkprøven* og *Høyere nivå*. I tabell 1 er utvalget og den totale forekomsten av henholdsvis 'hvis' og 'om' i, ASK-korpuset gitt.

	'hvis'	'om'
Språkprøven	564 (500)	1886 (500)
Høyere nivå	601 (500)	1891 (500)
Treff totalt	1165	3777

Tabell 1: Totale søketreff på ordene 'hvis' og 'om' i *Språkprøven* og *Høyere nivå*. Mitt utvalg er gitt i parentes.

Jeg foretok en kvalitativ analyse av de totalt 2000 setningene, og kategoriserte hva slags setning eller frase 'hvis' og 'om' innleda. Resultatet av denne denne analysen presenteres i 2.2.

2.2 Resultat

2.2.1 Bruken av 'hvis' i utvalget

Resultatene av den kvalitative analysen av 'hvis' er gitt i tabell 2.

	Vilkårssetninger	Indirekte spørresetning	Andre avvik
Språkprøven	479	18	3
Høyere nivå	488	9	3

Tabell 2: Bruken av 'hvis' i utvalget fordelt på *Språkprøven* og *Høyere nivå*.

Av tabellen forekommer det at 'hvis' ble brukt i vilkårssetninger, og avvikende brukt i indirekte spørresetninger. Noen av forekomstene av 'hvis' lot seg ikke kategorisere innenfor disse kategoriene. Dette var for eksempel skrivefeil der 'hvis' ble brukt, men konteksten i setninga tilsa at informanten egentlig mente 'viss'.

2.2.2 Bruken av 'om' i utvalget

Resultatene av den kvalitative analysen av 'om' i Språkprøven og Høyere nivå er gitt i tabell 3.

	Preposisjonell bruk	Vilkårssetninger	Adverbielle konstruksjoner	Indirekte spørresetninger	Avvik
Språkprøven	427	8	44	7	14
Høyere nivå	396	11	62	24	7

Tabell 3: Bruken av 'om' i utvalget fordelt på Språkprøven og Høyere nivå.

'Om' blir brukt for å innlede preposisjonsfraser, vilkårssetninger, adverbielle konstruksjoner (f. eks. 'selv om') og indirekte spørresetninger. Setningene som er kategorisert som avvik her, er som regel tilfeller der 'om' er overflødig i setninga.

2.2.3 Hva kan resultatene si oss?

I tabell 2 er all bruk av 'hvis' i indirekte spørresetninger avvikende i forhold til målspråket norsk. Her finner vi totalt 18 slike avvik i *Språkprøven*, og 9 på høyere nivå. Dersom vi ser på tabell 1, kan vi se at utvalget mitt nesten utgjør alle tilfellene av 'hvis' i korpuset. Derfor er det minimalt med usikkerhet i resultatene mine.

I tabell 3 er all bruk av indirekte spørresetning korrekt. Vi ser at indirekte spørresetninger innleva av 'om' er mer frekvent i *Høyere nivå*-testen enn i *Språkprøven*. Men i motsetning til utvalget av 'hvis', utgjør ikke utvalget av 'om' en like stor andel av den totale forekomsten av 'om' (jmf. tabell 2). Mitt utvalg utgjør kun ¼ av de totale antallet 'om' i korpus. Det betyr at det er større usikkerhet knytta til hvor representativt dette utvalget er for alle tilfellene av 'om' i korpus. Men ettersom utvalget er såpas stort, kan man likevel utarbeide et troverdig estimat over resterende bruk av 'om'.

Selv om metoden min gjør det mulig å analysere dataene internt i hver tabell, slik jeg har gjort ovenfor, kan man ikke bruke verdiene i tabellene direkte til å regne ut andelen bruk av hvis i indirekte spørresetninger, fordi utvalget dekker en mye større andel av populasjonen for 'hvis' enn for 'om'. Dersom jeg skal kunne si noe om hvor stor andel indirekte spørresetninger som introduseres av 'hvis' sammenlikna med 'om', må jeg estimere hvor mange indirekte spørresetning-konstruksjoner det er totalt sett. Først da kan jeg si noe om forholdet mellom 'om' og 'hvis' i indirekte spørresetninger i *Språkprøven* og *Høyere nivå*. Resultatene fra denne beregninga er gitt i tabell 5, mens selve utregninga er gitt i Vedlegg.

	Indirekte spørresetning introdusert av 'hvis'	Indirekte spørresetning introdusert av 'om'	Totalt antall indirekte spørresetninger
Språkprøven	20	26	46
Høyere nivå	11	91	102
Totalt i korpus	31	117	148

Tabell 5: Estimat over indirekte spørresetninger i ASK-korpuset.

Nå står vi derimot i en posisjon der man kan sammenlikne funnene i tabell 3 og 4. Med disse tallene kan vi blant anna regne ut hvor stor andel av informantene i *Språkprøven* og i *Høyere nivå* som har denne feilen. I tabell 6 er disse tallene gitt.

	Andel 'hvis' i indirekte spørresetning (i %)
Språkprøven	43
Høyere nivå	11
Totalt i korpus	21

Tabell 6: Estimert avvikandel i ASK-korpuset.

Her kan vi for første se at informantene som har tatt *Språkprøven* estimeres å bruke 'hvis' i hele 43 % av tilfellene med indirekte spørresetninger. Merk at dette tallet er nokså nære halvparten av tilfellene. Det kan nesten virke tilfeldig når en informant som har tatt *Språkprøven* bruker 'hvis' eller 'om' i indirekte spørresetning. Me interessant nok, er det kun 11 % avvik i denne konstruksjonen i *Høyere nivå*-testen. En annen observasjon vi kan gjøre, er at det estimerte totalantallet indirekte spørresetninger er litt over dobbelt så stor i *Høyere nivå* sammenlikna med *Språkprøven*. Disse funnene vil jeg snart diskutere i kapittel 3, men først vil jeg gjøre rede for noen utfordringer knytta til bruk av korpus som metode.

2.3 Bruk av tekstkorpus som metode

Ett av hovedproblemene med bruk av korpus som metode er at det kun gir oss innblikk i informantenes produksjon, altså deres *performanse* (Johannessen, 2003, s. 147). Vi kan derimot ikke hevde noe om informantenes *kompetanse* ettersom vi ikke har tilgang til tilgang til informantenes grammatikalitetsvurderinger, heller ikke av deres egne produksjoner. Dersom vi ønsker å si noe om informantenes internaliserte grammatikk og diskutere om Universal-grammatikken spiller noen rolle i andrespråktilegnelsen, er jo bruk av korpus problematisk siden den kun sier noe om informantenes performanse.

Johannessen (2003, s. 147) peker også på et annet vesentlig problem: ingen korpus kan være fullstendig representative for alle språkbrukere. I mitt tilfelle vil dette i praksis si at de resultatene jeg fikk i av korpus-søket ikke nødvendigvis er et representativt bilde på alle N2-innlærere. For å kunne si noe om hvorvidt disse funnene faktisk gjenspeiler N2-innlæring av indirekte spørresetninger, må man teste dette ytterligere – gjerne på en måte der vi også kan få innblikk i informantenes kompetanse, og ikke bare performanse. I mitt korpussøk er et annet problem at jeg undersøkte totalt antall *tilfeller* av 'hvis' og 'om' i korpus. Det vil si at samme person kan stå for flere av tilfellene av de undersøkte tilfellene. På bakgrunn av dette, er det derfor viktig å ikke uttale seg om antall personer bak hvert søketreff, men antall tilfeller.

I tillegg er det viktig å ta i betraktning at det lavere testnivået *Språkprøven* og det høyere testnivået *Høyere nivå* ikke er den samme gruppen mennesker. Resultatene i tabell 5 kan gjøre det fristende å hevde at informantene viser forbedring fra *Språkprøven* til *Høyere nivå*. Selv om dette ikke er en veldig usannsynlig antakelse, er det likevel viktig å huske på at det ikke er snakk om de samme personene, selv om det sannsynligvis er noe overlapp. Det siste problemet jeg vil ta opp er bruken av *introspeksjon*. Dette går ut på å bruke egen intuisjon for å foreta grammatikalitetsvurderinger (Johannessen, 2003, s. 134). Denne metoden brukte jeg for avgjøre om disse setningene var grammatikalske eller ikke når jeg foretok en kvalitativ vurdering i kategoriseringa. Men det er ikke utenkelig at en annen førstespråksbruker av norsk ville vurdert noen av setningene noe annerledes. I ytterste konsekvens ville dette påvirka datagrunnlaget for oppgaven, noe som kunne ført til ulikt resultat og ulike funn å diskutere.

Til tross for disse problemene kan man uansett slå fast at dataene peker i retning at 'hvis' brukes frekvent i indirekte spørresetninger i *Språkprøven*, mens denne avvikende bruken er mye mindre frekvent i *Høyere nivå*. Dataene i korpuset gir et solid grunnlag for en hypotese om at 'hvis'-avvik i indirekte spørresetninger faktisk forekommer i andrespråks-sammenheng, og at de er mer frekvente på et tidligere stadium i språkinnlæringa. I det følgende vil jeg diskutere hvordan man kan forklare disse avvikene i lys av norsk grammatikkteori, og deretter analysere dem i lys av andrespråksteorier.

3 Teori og analyse

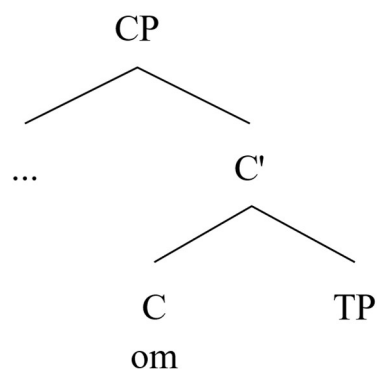
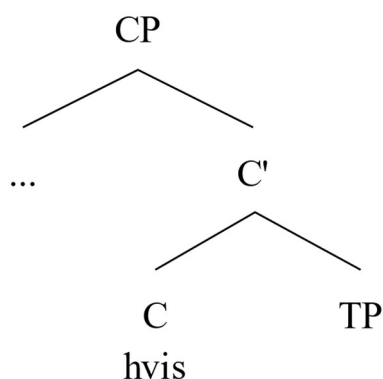
3.1 Hvorfor kan ikke 'hvis' brukes i indirekte spørresetninger?

Innledningsvis så vi at 'om' og 'hvis' har delvis overlappende bruksområde; både 'om' og 'hvis' kan brukes i vilkårssetninger, mens kun 'om' kan brukes i indirekte spørresetninger. Likevel ble 'hvis' brukt i indirekte spørresetninger i ASK-korpuset, som er avvikende bruk i forhold til målspåket norsk. Nedenfor er tre slike avvik fra korpus:

- (1) Jeg vet ikke **hvis** jeg finner arbeid som lærer her i Norge [...]
- (2) [...] jeg lurte på **hvis** vi trenger alt dette?
- (3) Der skal de evaluere **hvis** de har generell studiekompetanse.

I det følgende vil jeg undersøke om det er mulig å forklare *hvorfor* kun 'om' kan innlede indirekte spørresetninger, og hvorfor 'hvis' ikke kan det. Et sentralt spørsmål blir da å finne ut hvilke egenskaper ordene har. I den sammenheng vil jeg ta for meg to teoretiske fløyer med ulike perspektiv på disse ordene, og se om de kan belyse dette.

I Norsk referansegrammatikk (1997, s. 24, 29, 1042, 1044) kategoriseres både 'hvis' og 'om' som subjunksjoner, sammen med andre ord som 'at', 'mens', 'fordi' og 'hvis at'. Ifølge NRG, er dette en ubøyelige ord som innleder leddsetninger. Innenfor det generative paradigmet antar man at subjunksjoner står i C-kjernen i undersetninger (Eide & Åfarli, 2003, s. 71). Ettersom både 'hvis' og 'om' regnes som subjunksjoner i *Norsk referansegrammatikk*, medfører dette at begge ordene må stå i C-kjernen. Den syntaktiske distribusjonen til 'hvis' og 'om' ifølge dette synet, er eksemplifisert i figur 1 og 2 nedenfor.

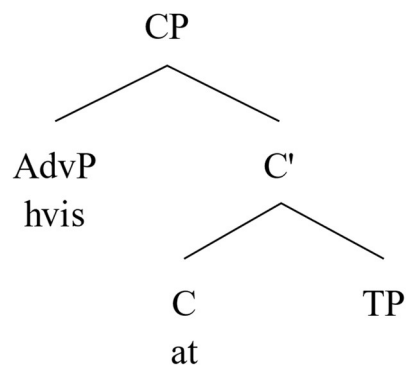
Figur 1: distribusjonen til 'hvis' ifølge NRG

Figur 2: distribusjonen til 'om' ifølge NRG

Til tross for at denne framstillinga har vært allment akseptert, er det flere som stiller seg kritiske til en så uraffinert inndeling og analyse av disse ordene. Eide (2022), Nordström (2010) og Dørum (2012) er noen av de som utfordrer dette tradisjonelle synet. Både Nordström (2012, s. 96) og Eide (2022) antar en finere inndeling av disse ordene. Eide (2022, s. 24) deler inn denne gruppa i det hun kaller *ekte subjunksjoner* og *adverbielle*

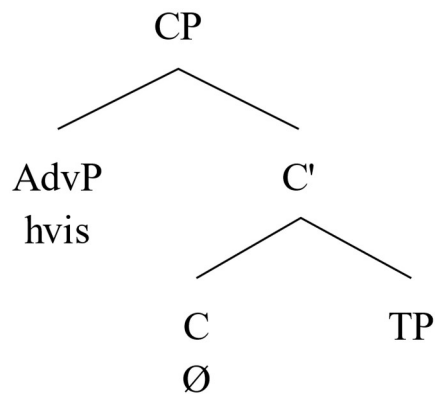
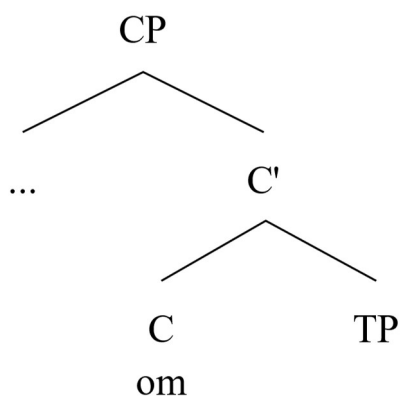
konnektiv. I hennes framstilling er altså subjunksjonstermen svært innskrenka, og inneholder kun 'at', 'om', 'å', 'som' og tom subjunksjon. Adverbielle konnektiv inneholder ord som: 'hvis', 'slik', 'fordi', 'når', og så videre. Nordström (2010, s. 95) presenterer et liknende skille, og hevder det kan motiveres både på semantisk og syntaktisk grunnlag. Ifølge henne er subjunksjoner, i motsetning til adverbielle konnektiv, tomme semantisk og får først sin mening i samband med setninga den innleder.

Når det kommer til deres syntaktiske distribusjon, er det flere årsaker til å regne med at disse ordene ikke er en homogen gruppe. Dørum (2012, s. 8) peker på at den tradisjonelle analysen av subjunksjoner er problematisk for setningsinnledere som 'slik at', 'hvis at' og 'selv om'. Vi vet at kun kjerner (og kun én kjerne) kan leksikalisere C-kjernen, og disse er jo strengt talt mer enn én kjerne. På bakgrunn av dette, argumenterer hun for en revisjon for analysen av slike ord. Eide (2022) løser dette problemet ved at kun de ekte subjunksjonene kan stå i C-kjernen, mens de adverbielle konnektivene står i temaposisjonen <spes, CP>¹. Dette er vist i figur 3.

Figur 3: distribusjonen til setningsinnlederen 'hvis at' ifølge Eide (2022)

I tråd med denne framstillinga, betyr det at adverbielle konnektiv ikke kan være kjerner, men at de er fraser flytta opp fra en adjungert posisjon i undersetninga den innleder. Plasseringa av i <spes, CP> gjelder også når det ikke er noen realisert subjunksjon i C-kjernen.

Figur 4: Distribusjonen til 'om' ifølge Eide (2022) **Figur 5:** distribusjonen til 'hvis' ifølge Eide (2022)

Vi skal nå ta for oss setningene i (1)-(3) igjen, og undersøke om de teoretiske fløyene kan gi svar på hvorfor 'hvis' ikke kan brukes i indirekte spørresetninger. Dersom vi foretar en funksjonsanalyse av disse setningene, kan vi se at undersetninga innledes av 'hvis', som i disse setningene fungerer som direkte objekt (DO) til hovedverbet. Dette ser man kanskje

¹Dørum (2012) løser dette problemet på en annen måte. Hun argumenterer for at det finnes en egen SubP-projeksjon over CP-nivået, og at det første leddet i komplekse setningsinnleder (f. eks. 'slik at') står i Sub-kjernen. Jeg skal ikke gå nærmere inn på denne analysen her, men interesserte kan konsultere Dørum (2012).

enda tydeligere dersom vi bytter ut 'hvis' med 'om', slik at setningene blir grammatikalske. Ifølge Eide & Åfarli (2003, s. 364) er det alltid en nær relasjon mellom verbet og verbets komplement, altså DO. Dette skyldes at verb, i likhet med andre syntaktiske kjerner, har verb såkalte seleksjonsegenskaper. Dette vil si at de stiller syntaktiske, men òg semantiske, krav til komplementene sine og kjernen til komplementene (Eide & Åfarli, 2003, s. 166). Man kan derfor si at DO blir "valgt" av hoved verbet. I pakt med verbenes seleksjonskrav, vil det ikke være noen tvil om at 'om' kan velges å stå i C-kjernen. Vi vet jo at 'om' er en subjunksjon, og subjunksjoner er kjerner. Derfor kan f. eks. verbene i (1)-(3) ovenfor i trygt velge en om-setning som sitt komplement. Dersom vi bytter ut 'om' med 'hvis' ovenfor, vil dette resultere i grammatikalske setninger.

Vi vet nå at 'om' kan velges som DO, men hva med 'hvis'? I Norsk referansegrammatikk (1994) regnes jo 'hvis' som en subjunksjon. Dermed burde jo 'hvis' kunne bli valgt som DO til en verbkjerne. Men hvorfor er setningene i (1)-(3) da ugrammatikalske? En mulighet er at 'hvis' ikke er en kjerne, men en frase av typen adverbialt konnektiv, slik Eide (2022) foreslår. Det vil i så fall forklare hvorfor verbkjerne ikke kan velge 'hvis' som komplement, for verbet stiller jo krav til *kjernen* til komplementet sitt. Og når verbene i (1)-(3) krever en C-kjerne som sitt komplement, kan ikke en frase stå i C-kjernen. Det vil jo være imot prinsippet om at C er en kerneposisjon. Dersom vi regner med at 'hvis' er en frase, og ikke en kjerne, kan vi forklare hvorfor verbene ikke kan velge en hvis-undersetning som sitt komplement. Dette ser ut til å kunne forklare hvorfor 'hvis' i (1)-(3) er ugrammatikalsk: verbet krever en kjerne som komplement, men i stedet brukes frasen 'hvis'. Eides (2022) analysemodell og inndeling i "ekte subjunksjoner" og "adverbielle konnektiv", muliggjør altså forklare hvorfor 'hvis' ikke kan brukes i indirekte spørresetninger.

Med bakgrunn i dette, støtter jeg Nordström (2010), Dørum (2012) og Eide (2022) i at den tradisjonelle analysemodellen ikke er tilstrekkelig for å analysere alle ordene som regnes som subjunksjoner av NRG. Jeg vil dermed argumentere for at den reviderte analysen i figur 5 er en bedre analysemodell for 'hvis' (og sannsynligvis andre adverbielle konnektiv) enn den i figur 1. Jeg vil dessuten ta funnene mine til inntekt for at en finere inndeling av subjunksjoner er hensiktsmessig ettersom de distribuerer seg såpas ulikt syntaktisk.

3.2 Transfer: forklaring på avvikene?

Til nå har vi fokusert på hvorfor 'hvis' er grammatikalsk som setningsinnleder av indirekte spørresetninger, og brukt teorier om syntaks for å gjøre rede for dette. Men for å kunne undersøke *hvorfor* dette avviket forekommer i andrespråklæring av norsk, trenger vi også å se på teorier om andrespråkstilegnelse.

Når vi ser på resultatene i tabellene ovenfor, kan vi se at ganske mange informanter bruker 'hvis' i indirekte spørresetninger. I forrige delkapittel antok jeg at 'hvis' ikke er kjerne, men en frase. Ettersom informantene likevel produserer disse setningene, kan det se ut til at 'hvis' har kjernestatus i informantenes *mellomspråk*². Dette muliggjør at 'hvis' kan velges av en verbkjerne og kan dermed bli argument. Men hva kan i så fall være årsaken til at 'hvis' har kjernestatus i disse informantenes mellomspråk av norsk? Et sentralt spørsmål i forskning på andrespråkstilegnelse, er å gjøre rede for hvor mye innlæreren baserer seg på eget morsmål (S1) eller eventuelt tidligere andrespråk (S2) i læringa av et nytt språk. Man kan da stille seg spørsmål om dette kan tenkes å være et overført trekk fra et språk

² Denne påstanden er likevel ikke helt uproblematisk. Vi har ikke tilgang på informantenes grammatikalitetsvurderinger, og kan derfor ikke si noe om hvordan de vurderer egenproduserte setninger heller.

informanten har tilegnet seg tidligere. Denne problemstillingen vil jeg undersøke i dette delkapitlet.

3.2.1 Transfer fra S1 og FFFH

Vi ser først på et slikt avvik produsert av en informant fra USA med engelsk som førstespråk:

- (4) Det er ikke så viktig **hvis** Norge er involvert i sakene som er lest av programmet lederene.³

Først tester vi om dette avviket kan skyldes transfer fra S1 (engelsk). Informanten bruker et ord som ikke skal brukes i vilkårssetninger på norsk, men i indirekte spørresetninger. For å se om dette kan forklares ved overføring av trekk fra førstespråket, skal vi se på hvordan vilkårssetninger og indirekte spørresetninger innledes i engelsk.

I engelsk kan begge disse konstruksjonene innledes med 'if', mens 'whether' kun kan brukes i indirekte spørresetninger (Nordström, 2010). Min oppfatning er likevel at 'if' er den mest frekvente i indirekte spørresetninger, særlig i uformelt og muntlig språk⁴. Dette betyr at engelsk i realiteten har ett ord de kan bruke både for vilkårssetninger og for indirekte spørresetninger. Sammenlikna med norsk er dette en "motsatt" distribusjon. I norsk kan både 'om' og 'hvis' introdusere vilkårssetninger, mens kun 'om' kan introdusere indirekte spørresetninger. Av de to setningsinnlederene av vilkårssetninger, virker 'hvis' å være den emst frekvente i norsk. I tabell 7 er setningsinnledere for henholdsvis vilkårssetninger og indirekte spørresetninger vist.

	Norsk	Engelsk
Vilkårssetninger	hvis, (om)	if
Indirekte spørresetninger	om	(whether), if

Tabell 7: distribusjonen til de norske og engelske setningsinnledere for vilkårssetninger og indirekte spørresetninger. Ved to grammatikalske alternativer, er det minst frekvente oppgitt i parentes.

'If' ser altså ut til å foretrekkes i begge de aktuelle konstruksjonene i engelsk, mens norsk i praksis opprettholder et produktivt skille mellom disse konstruksjonene. Dermed er 'if' underspesifisert i forhold til de norske orde 'hvis' og 'om'. Kan transfer av denne strukturen fra engelsk forklare hvorfor N2-innlærere med engelsk som førstespråk produserer vilkårssetninger innleda av 'hvis'? Jeg vil argumentere for at dette kan være en plausibel hypotese. Når en innlærer med engelsk som førstespråk skal lære seg norsk, kan vi med basis i det vi har etablert ovenfor tenke oss at deres mentale grammatikk forventer at ett ord kan gjelde for begge de aktuelle konstruksjonene – også i andrespråket. Og ettersom 'hvis' er den mest frekvente setningsinnlederen av vilkårssetninger i norsk (og vilkårssetninger er mer frekvente enn indirekte spørresetninger), kan det tenkes at 'hvis' "fyller opp" den ene "plassen" som forventes å introdusere både indirekte spørresetninger og vilkårssetninger i en E1-grammatikk. Dersom man tenker seg at en slik generalisering faktisk forekommer som resultat av transfer fra førstespråket engelsk, kan man forklare

³ Det er verdt å kommentere at 'hvis' i denne setninga tilsynelatende kan se ut til å introdusere en vilkårssetning, der 'det' er et pronomen med deiktisk referanse. Når vi ser konteksten, kan vi likevel se at 'det' er et formelt subjekt og at 'hvis'-setninga er en indirekte spørresetning.

⁴ Denne påstanden kan etterprøves ved søk i korpora, men på grunn av oppgavens omfang har jeg ikke undersøkt dette selv.

hvorfor 'hvis' brukes avvikende av N2-innlærere av norsk med engelsk som førstespråk⁵. Ifølge teorien *Failed functional feature hypothesis* (FFFH) kan ikke funksjonelle eller såkalte *utolkbare* trekk tilegnes etter kritisk periode for språktilegnelse (Hawkins & Chan via Jin et al., 2015, s. 243). Etter en slik periode, vil man kun ha overførte trekk fra førstespråket sitt i mellomspråket av andrespråket – og dersom de aktuelle trekkene likner i disse språkene, vil det føre til positiv transfer. I motsatt tilfelle vil det forekomme negativ transfer, noe som fører til avvik i forhold til målspråket. Som konsekvens betyr dette at man ifølge FFFH ikke kan forvente at en innlærer med engelsk som førstespråk noen gang vil mestre distinksjonen mellom 'hvis' og 'om' ettersom tilsvarende distinksjon ikke er i førstespråket.

Tilsvarende ville vi forvente at informanter med et likt skille i sitt førstespråk, vil mestre vilkårssetninger og indirekte spørresetninger i norsk. Et interessant spørsmål blir da om vi kan finne evidens for at informanter i korpuset med liknende skille som norsk har positiv transfer i sitt mellomspråk. I det følgende vil jeg teste nettopp dette.

3.2.2 Transfer fra S2: L2 status factor

I tysk operer man med omtrent samme skille som i norsk, men deres innlederord er *enda* mer restriktive. Disse er gitt tabell 8, der de tyske bruksområdene bygger på Nordström (2010).

	Tysk	Norsk
Vilkårssetninger	wenn	hvis, (om)
Indirekte spørresetninger	ob	om

Tabell 8: distribusjonen til norske og tyske setningsinnledere i vilkårssetninger og indirekte spørresetninger.

Ettersom FFFHs prediksjoner så langt har sett ut til å stemme, vil nullhypotesen nå være at N2-innlærere med tysk som førstespråk vil ha positiv transfer fra førstespråket sitt og dermed mestre indirekte spørresetninger. Men se nå på setning (5), som er produsert av en informant fra Tyskland med tysk som førstespråk:

- (5) [...] det [er] en fordel **hvis** man har funnet ut **hvis** man kan stole på de alltid og i alle situasjoner eller ikke.

For det første er det to forekomster av 'hvis' i denne setninga. Det første tilfellet er en vilkårssetning og det andre tilfellet er en indirekte spørresetning. Og sistnevnte er jo ikke det vi skulle ha forventet av en informant med tysk som førstespråk. FFFH dikterer jo at det her skulle vært positiv transfer av trekk fra tysk til informantens norske mellomspråk. Dersom man ikke kan forklare avviket med negativ transfer fra førstespråket, hvordan kan man da gjøre rede dette feilen?

Ifølge teorien *L2 status factor* (Jin, F., et al., 2015, s. 277) er ikke bare førstespråket mulig kilde for transfer, men også tidligere tilegna andrespråk. Man antar at det er en nærere kognitiv kobling mellom førstespråket på en side, og ikke-primære språk (S2, S3, osv.). Dette forklares ved at førstespråk og ikke-primære språk lagres på ulike steder i hjernen. Den kognitive likheten mellom ikke-primære språk forklarer hvorfor et tidligere tilegna ikke-primære språk er mer tilgjengelig for transfer enn førstespråket i innlæringa

⁵ En alternativ forklaring kunne vært at denne gruppa oppfatter at det er en veksling mellom ulike setningsinnledere i de aktuelle konstruksjonene både i førstespråket og i andrespråket, og dermed trekker en analogi til eget førstespråk der det minst brukte innlederordet også er fakultativt. Også med en slik forklaring kan 'hvis' benyttes i begge disse posisjonene.

av et nytt andrespråk. Informanten som produserte setning (5) har engelsk som andrespråk⁶. Ovenfor så vi at transfer fra engelsk kunne forklare hvorfor 'hvis' ble brukt avvikende i (8). Dersom vi regner med at engelsk også er kildepråket for transfer i (9), vil vi med samme resonnement være i stand til å kunne si noe om hvorfor også tyskspråklige informanter produserer avvik her. Men her er det altså engelsk som andrespråk som er kilde for transfer, ikke førstespråk.

Det ser altså ut til at det ikke spiller noen rolle om førstespråket likner mer syntaktisk i den aktuelle konstruksjonen enn andrespråket; tredjespråket vil uansett være kildepråk for transfer. Dette står i sterk kontrast til FFFH som vil diktere at informanter med tysk som førstespråk, ville mestre indirekte spørresetninger i N3-mellomspråket⁷. FFFHs prediksjoner kan dermed ikke gjøre rede for avviket i (5). Selv om dette ikke er nok til å forkaste FFFH-teorien, har vi sett at disse funnene bryter med hovedtankene i teorien.

3.3 Forbedring av mellomspråk – problemer med FFFH

Og det er ikke bare her FFFH viser seg å være problematisk. Teorien har en deterministisk prediksjon om at innlærernes struktur i mellomspråket avhenger totalt av førstespråkets struktur. Dersom man har liknende struktur i førstespråket, vil man ha positiv transfer, mens man i motsatt fall vil ha negativ transfer (Jin et al., 2015, s. 271). En utvikling av mellomspråket i retning målspråket anses ikke å være mulig med FFFH. Men dette stemmer heller ikke overens med resultatene. Andelen hvis-introduserte spørresetninger for *Språkprøven* var 43 %, mens kun for *Høyere nivå* var dette tallet kun 11 %. Dette viser jo at det faktisk ser ut til å være en forbedring av mellomspråket i retning målspråket⁸. Ifølge teorien om *Full Transfer, Full Access* (FTFA) er derimot en slik utvikling mulig (Jin, F. et al., 2015, s. 243). Her antar man at jo mer input man får fra målspråket, desto mer morsmålslikt vil mellomspråket bli. Og det er nettopp dette som ser ut til å være tilfelle hos informantene i ASK-korpuset.

I tillegg til at dataene viser en forbedring fra *Språkprøven* til *Høyere nivå*, er det også grunn til å tro at dette tallet kunne vært enda høyere. Til tross for et mye lavere tall på indirekte spørresetninger sammenlikna med *Høyere nivå*, er det også flere avvik i *Språkprøven*. Dette kan vitne om at denne strukturen oppfattes som komplisert, og at innlærerne dermed taktisk unngår å bruke den. Ifølge Berggreen og Tenfjord (1999, s. 53) er dette en anerkjent strategi i andrespråklæring. Dette medfører at vi sannsynligvis ikke får det totale bildet av hvordan informantene danner indirekte spørresetninger og at det tenkes at det også er en del "skjulte" avvik.

⁶ Busterud (via Jin et al., 2014, s. 280) peker på viktigheten av å ha kjennskap til informantens nivå andrespråkmellomspråket ettersom strukturen man undersøker ikke nødvendigvis må være internalisert av informanten. Denne informanten oppgis å ha høyere nivå i engelsk, og selv om dette ikke er et bevis på at denne konstruksjonen er internalisert, vil jeg påstå at det ikke er urimelig å anta.

⁷ Et interessant spørsmål er hvordan personer med tysk som S1 uten engelsk som S2, ville tilegna seg indirekte spørresetninger og vilkårssetninger i norsk. Dette faller utenfor denne oppgaven, men det er et svært relevant spørsmål som jeg gjerne skulle ha undersøkt.

⁸ Det er likevel verdt å nevne at dette ikke er samme gruppe testa på to ulike stadier, så det viser ikke enkeltindividens progresjon fra lavere til høyere nivå. En slik type studie har jeg ikke hatt mulighet til å gjøre her, men en slik metode ville vært å foretrekke for å gjøre resultatene mer valide.

4 Oppsummering og konklusjon

I denne oppgaven har jeg sett på hvordan indirekte spørresetninger brukes og tilegnes av innlærere med norsk som andrespråk. Gjennom søk i Norsk andrespråkskorpus, fikk jeg bekrefte hypotesen min om at S2-innlærere av norsk bruker 'hvis' til å innlede indirekte spørresetninger. Informantene som hadde tatt *Språkprøven* ble estimert til å bruke 'hvis' i indirekte spørresetninger i 43 % av tilfellene, mens avviksprosenten i *Høyere nivå*-testen kun var på 11 %. Dessuten var det et betydelig større antall indirekte spørresetninger totalt i *Språkprøven* sammenlikna med *Høyere nivå*.

Den mest tilfredsstillende metoden å forklare hvorfor 'hvis' ikke er grammatisk i indirekte spørresetninger, er ved å anta at 'hvis' ikke er en subjunksjon, slik tradisjonelle grammatikk-teorier hevder. Dersom man antar at 'hvis' og 'om' distribuerer seg ulikt i syntaksen, kan man forklare hvorfor 'hvis' ikke kan stå i syntaktisk samme distribusjon som 'om'. Jeg har dessuten sett at avvikene kan skyldes transfer fra tidligere tilegna språk, og at dersom man fra før har tilegna et andrespråk i tillegg til førstespråket, vil andrespråket være kildepråk fra transfer. Jeg har dessuten problematisert å bruke FFFH som modell for andrespråkstilegnelse ettersom resultatene fra korpusøket viser det motsatte av utfallet FFFH predikerer. FTFA viste seg å være en mer tilfredsstillende teori for å gjøre rede for at det var færre avvik på høyere nivå sammenlikna med lavere nivå. Avslutningsvis poengterte jeg at det det er estimert å være vesentlig flere indirekte spørresetninger i *Høyere nivå* sammenlikna med *Språkprøven*. En anerkjent forklaring av slike resultater, er at nybegynnerne unngår strukturer de oppfatter som vanskelige. Derfor kan man kanskje anta at den reelle avviksandelen kanskje kunne vært høyere enn vi ser her.

Gjennom denne oppgaven har jeg fått ny og spennende kunnskap om tilegnelse av indirekte spørresetninger. Når jeg i framtida skal forklare elevene mine hvorfor 'hvis' ikke kan brukes i indirekte spørresetninger, vil jeg nå kunne svare på dette med sterkere teoretisk forankring og gi en forklaring med mer "kjøtt på beina" i forklaringa. I tillegg kan jeg nå forklare hvorfor slike avvik kan forekomme. Ettersom vi har sett at 'om' kan brukes både i vilkårssetninger og i indirekte spørresetninger, kan man hevde at det ville være mer hensiktsmessig å kun undervise bruk av 'om' i disse tilfellene for S2-innlærere av norsk. Men ettersom 'hvis' er en såpas frekvent setningsinnleder av vilkårssetninger, vil jeg ikke påstå at dette er helt optimalt heller. I stedet vil jeg nok heller benytte meg av tabeller som tabell 7 og 8 som tabellarisk forklarer distribusjonen til 'hvis' og 'om' i et komparativt perspektiv.

Til slutt vil jeg poengtere at det har vært flere interessante tema jeg gjerne skulle ha kommentert, men på grunn av oppgavens omfang, har ikke det vært mulig. For eksempel skulle jeg gjerne diskutert 'hvis' og 'om' i et komparativt perspektiv. Det virker å være en tendens at flere språk har overlapp (som norsk) eller totalt sammenfall (som engelsk) av setningsinnledere i vilkårssetninger og indirekte spørresetninger. Det kan altså virke som at disse ordene har en nær kognitiv kobling. Nordström (2012) diskuterer modaliteten til engelsk vilkårs-'if' og indirekte spørresetnings-'if', og jeg tror at denne diskusjonen kunne blitt ytterligere utvida. Jeg tror en slik diskusjon kunne gitt økt innsikt i hvordan 'hvis' og 'om' tilegnes i et andrespråksperspektiv. Men dette får imidlertid bli tema for framtidig forskning. Likevel håper jeg med denne oppgaven bidra med et nytt perspektiv som forhåpentligvis kan være til nytte for norsk andrespråksforskning og andre lærere av norsk som andrespråk.

Litteratur

- Berggreen, H. & Tenfjord, K. (1999). *Andrespråkslæring*. Ad Notam Gyldendal.
- Dørum, I. F. (2010). *Eg aksepterer setninga for det om at den er litt rar – Ein generativ analyse av subjunksjonssystemet* (Masteroppgave). NTNU, Trondheim.
- Eide, K. M. (2022). *Språket som superkraft, MS*. Kap 7: Språkhandlingar og setningstyper, s. 26 i manusversjon.
- Faarlund, J. T., S. Lie, og K. I. Vannebo. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Universitetsforlaget.
- Jin, F., Eide, K. M. & Busterud, G. (2015). *Nyere andrespråksteorier*. I K. M. Eide (Red.), *Norsk andrespråkssyntaks* (s. 241-286). Novus forlag.
- Johannessen, J. B. (2003). Innsamling av språklige data: Informanter, introspeksjon og korpus. I J. B. Johannessen (Red.), *På språkjakt - problemer og utfordringer i*
- Nordström, J. (2010). *Modality and subordinators*. John Benjamins Publishing Company
- Tenfjord, K., Hagen, J. E. & Johansen, H. (2009). *Norsk andrespråkskorpus (ASK) – design og metodiske forutsetninger*. NOA: Norsk som andrespråk, 25(1), 52-81.
- Åfarli, T. A. & Eide, K. M. (2003). *Norsk generativ syntaks*. Novus forlag.

Vedlegg: utregninger

Tallene i de følgende utregningene er henta fra tabell 1, 2 og 3. Verdiene i tabell 4 og 5, som jeg regner ut her, er avrunda til nærmeste heltall. Dette skyldes at jeg ikke har grunnlag for å hevde større nøyaktighet grunnet antallet signifikante sifre i utregninga.

Språkprøven:

Estimert antall 'om' i indirekte spørresetninger i korpuset:

$$\frac{7}{500} \cdot 1886 = 26,404$$

Estimert antall 'hvis' i indirekte spørresetninger i korpuset:

$$\frac{18}{500} \cdot 564 = 20,304$$

Estimert totalt antall indirekte spørresetninger i Språkprøven:

$$26,404 + 20,304 = 46,708$$

Estimert andel feilaktig bruk av 'hvis' i indirekte spørresetninger i Språkprøven:

$$\frac{20,304}{46,708} \approx 43,470$$

Høyere nivå:

Estimert antall 'hvis' i indirekte spørresetninger i korpuset

$$\frac{9}{500} \cdot 601 = 10,818$$

Estimert antall 'om' i indirekte spørresetninger i korpuset:

$$\frac{24}{500} \cdot 1891 = 90,768$$

Estimert totalt antall indirekte spørresetninger i Språkprøven:

$$10,818 + 90,768 = 101,586$$

Estimert andel feilaktig bruk av 'hvis' i indirekte spørresetninger i Språkprøven

$$\frac{10,818}{101,586} \approx 10,649$$

Sammendrag

I denne oppgaven undersøker jeg hvordan ordene 'hvis' og 'om' brukes og tilegnes av personer med norsk som andrespråk. Bakgrunnen for oppgaven er observasjonen at flere andrespråksinnlærere av norsk bruker 'hvis' til å innlede indirekte spørresetninger. Dette er avvikende bruk av 'hvis' i forhold til målspråket norsk, der 'om' heller skal brukes. For å undersøke om denne typen avvik faktisk forekommer hos andrespråksinnlærere av norsk, ser jeg på bruken av ordene 'hvis' og 'om' i Norsk andrespråkskorpus.

Resultatene fra dette korpussøket viser at 'hvis' ble brukt i indirekte spørresetninger, og at dette var et relativt frekvent avvik på lavere nivå. På høyere nivå er det en vesentlig lavere avvikandel. Dessuten var den totale forekomsten av indirekte spørresetninger dobbelt så høy på høyere testnivå sammenliknet med lavere testnivå.

Jeg diskuterer hvorfor 'hvis' ikke kan brukes til å innlede indirekte spørresetninger i norsk, slik informantene gjør. Dette gjør jeg ved å sammenlikne to ulike teoretiske fløyer med ulike perspektiv på analysen av ordene 'hvis' og 'om'. Jeg diskuterer også resultatene fra korpussøket i lys av andrespråksteorier, deriblant Failed Functional Feature Hypothesis (FFFH), Full transfer/Full Access (FTFA) og L2 status factor. Jeg finner at FFFH ikke kan brukes som modell for å forklare avvikene i korpuset, og at FTFA og L2 status factor forklarer disse avvikene bedre.

Abstract

In this thesis I investigate how learners of Norwegian as a second language acquire and use the words 'hvis' and 'om' (equivalent to 'if' and, to some extent, 'whether'). The background of this thesis was an observation that several second language learners of Norwegian use 'hvis' to initiate interrogative subordinate clauses, whereas 'om' should be used. This is deviational use of 'hvis' compared to the target language Norwegian.

To investigate whether this deviation actually occurs in second language acquisition of Norwegian, I investigate how the words 'hvis' and 'om' are used in the Norwegian Second Language Corpus. The results show that such deviations were common in the lower test level, while there were fewer deviations in the higher test level. In addition, the total number of interrogative subordinate clauses was twice as high at the higher test level compared to the lower test level.

Furthermore, I discuss why 'hvis' cannot be used to initiate interrogative subordinate clauses in Norwegian. I do this by comparing two different theoretical perspectives that analyze these words differently. Finally, I discuss the results from the corpus search in the light of second language theories, including *Failed Functional Feature Hypothesis* (FFFH), *Full Transfer / Full Access* (FTFA) and *L2 status factor*. I find that FFFH cannot be used as a model to explain the deviations in the corpus, and that FTFA and *L2 status factor* provide a better explanation.

